

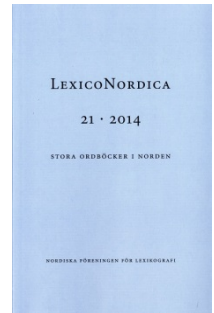
LexicoNordica

Titel: *Svenska Akademiens ordlista genom 140 år: mot fjortonde upplagan*

Forfatter: Sven-Göran Malmgren

Kilde: LexicoNordica 21, 2014, s. 81-98

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Svenska Akademiens ordlista genom 140 år: mot fjortonde upplagan

Sven-Göran Malmgren

Physically speaking, the *Glossary of the Swedish Academy* (SAOL, *Svenska Akademiens ordlista*) is not an imposing dictionary. It is, however, a minor classic within Swedish lexicography. Beginning in 1874 with a small word list of about 35,000 lemmas, it is now a more dictionary-like product with about 125,000 entries (13th edition 2006). This paper gives a historical survey of the SAOL focused on the upcoming 14th edition (2015). Apart from the increase in the number of lemmas, the improvement of the semantic descriptions is worth noting. The main task of the SAOL is still to function as an orthographic and inflectional norm, but since the 10th edition, the need for more – and somewhat more elaborate – definitions has gradually grown stronger. In the 14th edition, this trend will continue. Thus, apart from a set of very basic (and monosemous) words, every entry word should have some kind of explanation, explicitly or implicitly (by means of references etc.). To achieve this within the limited space available, certain default conventions are necessary.

1. Inledning

Svenska Akademiens ordlista, eller SAOL, är inte en stor ordbok i fysisk mening. Men den är en svensk klassiker med många upplagor på nacken. Den trettonde publicerades 2006, och den fjortonde är på gång. SAOL tillhandahåller den allmänt accepterade normen för svensk stavning och böjning, och de numera ca 125 000 ordartiklarna ger ofta även annan nyttig information, t.ex. av semantiskt slag. En ny upplaga av SAOL väcker alltid ett betydande intresse, större än t.o.m. förstaupplagor av alla andra svenska ordböcker kan glädja sig åt.

I det följande ges först en kort historik över SAOL från upplaga 1 (1874) till och med upplaga 11 (1986). Sedan diskuteras, något mer ingående, de viktiga strukturella förändringar som genomfördes i SAOL 12 (1998) och konsoliderades i SAOL 13 (2006). Slutligen redogörs, i artikelns huvuddel, för de principiella nyheter som kommer att införas i SAOL 14 (2015).¹

2. Från begynnelsen till 1986

Den som är van vid nutidens bastanta SAOL-volymer kan finna de första sex upplagorna av SAOL (1874–89) förvånansvärt tunna. De innehöll mindre än eller omkring 40 000 lemman, att jämföra med över 50 000 i Dalins stora svenska definitionsordbok från 1850-talet. Delvis berodde det begränsade lemmaantalet på en negativ inställning till lånord. Vad SAOL kunde erbjuda – som inte fanns hos Dalin – var historiskt välgrundade böjningsmönster och stavningar; ordlistans initiativtagare Johan Erik Rydqvist var den historiska språkvetenskapliga skolans främste företrädare i Sverige.

Men detta historiska synsätt började på språkvårdens område komma i konflikt med ett mer pragmatiskt, ett synsätt som förespråkade en förenklad och mer ljudenlig ortografi. Inte minst aktiva var företrädare för skolvärlden, som framhöll elevernas problem med ljud som kunde motsvaras av tre, fem eller ännu fler olika bokstäver eller bokstavskombinationer (sj-ljudet var och är notoriskt i detta avseende).

SAOL:s sjunde upplaga (1900) innebar på flera sätt ett lyft, med bl.a. en mer liberal syn på lånord och därmed en kraftigt utökad lemmauppsättning. På böjningsmorfologins område innebar den en viss modernisering. Men den tillmötesgick inte kravet på en stavningsreform.

En sådan kom i stället sex år senare, men då genom ett rege-

¹ I en ganska färsk samlingsvolym, *SAOL och tidens flykt* (Gellerstam (red.) 2009), tas många olika aspekter på SAOL upp.

ringsdekret. 1906 års stavningsreform innebar en kompromiss mellan de radikala reformivrarnas krav och Svenska Akademiens och SAOL:s mer konservativa ståndpunkt. De viktigaste förändringarna gällde v- och t-ljudet, som nu fick en mer ljudenlig stavning (*af* > *av*, *godt* > *gott*, *hvilken* > *vilken*). Däremot lämnades alla de olika stavningarna av sj-ljudet oförändrade.

Den nya ortografin slog snabbt igenom, och därmed riskerade SAOL att förlora sin tidigare status som normgivare. Nästa SAOL-upplaga lät också vänta på sig, men när den kom 1923, visade det sig att dess rekommendationer i allt väsentligt stämde med 1906 års stavningsreform. Och alltsedan dess har SAOL:s roll som stavnings- och böjningsnormerare varit oomstridd.

Efter åttonde upplagan dröjde det åter ungefär ett kvartssekel till nionde upplagan (1950) och ytterligare 23 år till den tionde (1973). Med dessa upplagor hade SAOL kommit upp till sitt nuvarande omfång och väl det: lemmaantalet i SAOL 9 var över 155 000 och i SAOL 10 över 135 000. Noterbart var en liberalare inställning till slangord och en uppgradering av betydelseangivelserna. Denna tendens fortsatte i SAOL 11 (1986), där också tidigare tabubelagda (sexuella) ord fick plats.

Sammanfattningsvis kan det sägas, att de första upplagorna av SAOL i viss mån utgjorde försök att – med tillbakablickar på en tidigare (förment) språklig guldålder – motverka starka språkliga och sociala tendenser i tiden. Det yttrade sig i hävdandet av en historiskt motiverad ortografi (och i viss mån morfologi), liksom i inställningen till lånorden. Från och med åttonde upplagan har SAOL varit mer i harmoni med sin samtid. Visserligen höjs då och då röster för en ny stavningsreform, men SAOL:s och den svenska språkvårdens auktoritet har varit starka nog att ganska snabbt neutralisera sådana krav. Varje ny SAOL-upplaga innehåller ett betydande antal av de modernaste lånorden, och en av redaktionens viktigaste uppgifter är att i möjligaste mån anpassa dem till svenskan. En viktig princip är t.ex. att engelskt plural-s i möjligaste mån bör undvikas.

3. De lexikografiska förändringarna i SAOL 12

Från lexikografisk synpunkt förändrades inte mycket mellan SAOL 1 och SAOL 11. Alla dessa upplagor är nischalfabetiska, dvs. sammansättningar och avledningar återfinns normalt i samma stycke som sina resp. grundord (förleder). Detta kan givetvis medföra att den alfabetiska ordningen bryts, inte minst när förleden är homograf. Här följer ett antal artiklar i SAOL 11 med utgångspunkt i artiklarna ¹val (da., no. *valg*) och ²val (da., no. *hval*):

¹val -et, pl. = • *vara i valet och kvalet*
 -affisch -agitation -allians -apparat
 -appell -arbetare -beredning /.../

²val -en -ar däggdjur /.../ -bard -djur -fisk
 /.../ -fångare -fångst /.../

Figur 1: Ur SAOL 11 (något förenklat).

Det är uppenbart att den nischalfabetiska uppställningen hade sina fördelar. SAOL-användaren fick t.ex. omedelbart information om att *valaffisch*, *valallians* och *valarbetare* hade att göra med väljande. Ännu bättre hade det visserligen varit om det hade framgått att alla orden under ¹val i figuren refererar till företeelser i samband med *politiska* val, i motsats till idiomet *vara i valet och kvalet*; kanske hade även detta varit möjligt med i stort sett bevarad utrymmesekonomi? Det antyds också av figuren att ¹val genererar långt fler sammansättningar än ²val, något som skulle kunna ha betydelse för statistiskt baserad gissning av okända sammansättnings betydelse.

Men den nischalfabetiska makrostrukturen hade en stor nackdel: många SAOL-användare hade svårt att hitta det ord de sökte. Den som av någon anledning letade efter ordet *valbard* och först fick syn på ordet *valberedning* kanske inte kom på att det gällde att

gå nedåt, inte uppåt, i ordlistan. Efter att ha fått svara på många frågor med anknytning till detta problem beslöt ordlistans dåvarande huvudredaktör Martin Gellerstam att införa en rent alfabetisk makrostruktur i SAOL 12. Så här blev resultatet, vad våra *val*-ord beträffar:

¹val s. -et, pl. = • *vara i valet och kvalet*
²val s. -en -ar däggdjur /.../
 val|af·fisch s.
 val|ag·it·at·ion s.
 /.../
 val|fångst s.
 val|för·rätt·are s.

Figur 2: Ur SAOL 12 (något förenklat).

Det är onekligen lättare att hitta i SAOL 12 än i SAOL 11, men den ökade tillgängligheten har i viss mån uppnåtts på bekostnad av värdefull information. Det finns inte längre något som antyder att *valaffisch* och *valagitation* hör samman med ¹val, eller att *valfångst* och *valförrättare* har olika förleder.² Denna informationsförlust påtalades i två recensioner, Reuter (1999) och framför allt Lundblad (2000). Som framgår av Lundbladhs recension, kunde den förlorade informationen ganska lätt ha återställts, något som dock inte skedde i SAOL 13 (2006).

En viss ersättning för den förlorade informationen får man genom de lodstreck som i SAOL 12 och 13 utmärker den stora gränsen i sammansatta ord (se *valaffisch* och andra sammansatta ord i figur 2). De små punkterna i flera av uppslagsorden utmärker övriga morfologiska gränser.

2 Det kan hävdas att den information som gått förlorad i detta fall är umberlig för de flesta svenskar. Det finns dock många exempel på att också svenska användare kan tveka om förledens betydelse, och dessutom bör SAOL även tillmötesgå behoven hos användare med annat modersmål än svenska (jfr Allén 2009:172).

En annan stor förändring i SAOL 12 gäller principerna för upp- rättande av lemman. I SAOL 1–11 hade etymologin varit avgörande, och den kunde även leda till att ordklassgränser överskreds (*ljus*, adjektiv och substantiv, var bara ett lemma). Från och med SAOL 12 tillämpas strängt formella principer; ord från olika ordklasser (t.ex. *ljus*) blir i princip alltid två lemman, och ord ("homografkandidater") som har samma stavning, böjning och uttal förs till samma lemma. Ett exempel är *by* ('samhälle'; 'vindkast'), som blir ett lemma fastän vi har att göra med två etymologiskt skilda ord. (Om denna modell, den s.k. lemma-lexemmodellen, se t.ex. Allén 1970:XVIIff.)

I SAOL 13 genomfördes inga egentliga strukturella förändringar. Viktig var en större sovring bland mer eller mindre obrukliga ord, av vilka många kanske slentrianmässigt hängt med från upplaga till upplaga (se Gellerstam 2004). Denna sovring underlättades av starkt förbättrade datamaskinella hjälpmedel som snabbt kunde tillhandahålla viktiga frekvensuppgifter. Samma hjälpmedel möjliggjorde också rationellare sökning efter nya ord. Förutsättningen för dessa hjälpmedel var i sin tur den s.k. SMDB (Svensk morfologisk databas, med hela ordförrådet indelat i böjningsklasser), som också möjliggjorde större konsekvens i böjningsangivelserna (se t.ex. Berg 2009).

SAOL 13 hade också en något tydligare språkvårdsprofil än tidigare upplagor. När två konkurrerande ordformer förelåg, kunde den ena prioriteras ner genom att föregås av angivelsen "hellre än" (tidigare "äv(en)").

SAOL 13 recenserades utförligt av Nina Martola i *LexicoNordica* (Martola 2007). Bland Martolas synpunkter märktes kanske främst hennes förslag om förbättrad behandling av partikelverben (jfr nedan).

4. Elektroniska biprodukter av SAOL 13

Med utgångspunkt i SAOL 13 har flera elektroniska produkter skapats. Den produkt som har fått störst spridning är den (kostnadsfria) mobilapp som släpptes 2011 och som har funnit ca en halv miljon användare. I appen finns all information från pappersversionen med, och dessutom mycket mer. Exempelvis ges fullständig böjning på alla relevanta ord, inte bara det urval av former som brukar ges i pappersordböcker. Denna komplettering av böjningsformer var långtifrån trivial; exempelvis krävdes många beslut huruvida passiv- eller perfektparticipformer existerade eller ej (finns *regnas*, *regnad*?). SAOL-appen innehåller dessutom bonusmaterial, bl.a. en korsordshjälp byggd på SAOL 13.

5. Mot SAOL 14

I SAOL 14 kommer följande förändringar att genomföras (jämfört med pappersversionen av SAOL 13):

1. Alla substantiv, verb och adjektiv får böjningsuppgifter.
2. Sambandet mellan sammansättningsled och grundord återställs (jfr ovan, Lundbladh 2000).
3. Utökade betydelseangivelser; utökad differentiering (med momentsiffror) av betydelser för att möjliggöra hänvisningar.
4. En ny makrostrukturell kategori, *sublemman*, etableras för s.k. löst sammansatta partikelverb (*tycka om*, *komma ut* etc.); jfr ovan, Martola (2007).
5. Uppgifter om tonaccent (akut och grav accent) ges.
6. Vissa namn tas upp, bl.a. alla namn på länder.

5.1. Böjningsangivelser

I pappersversionen av SAOL 13, och i alla tidigare SAOL-upplagor, gavs i princip böjning bara för enkla substantiv och adjektiv, t.ex. för *medicin* men inte för *hostmedicin* och för *röd* men inte för *blåröd*. I SAOL 14 kommer alla, även sammansatta, substantiv och adjektiv att få böjningsuppgifter. Det är inte bara en service till läsaren som kanske slipper göra en extra uppslagning, utan det innebär också ett avsevärt informationstillskott. Det är nämligen inte alls säkert att alla sammansättningar böjs på samma sätt som de enkla ord som utgör deras efterleder. Det framgår t.ex. knappast i SAOL 13 att *hostmedicin* kan stå i plural, men inte *allmänmedicin*. Också de sammansatta verben, som i en del fall fick explicita böjningsuppgifter i SAOL 13, kommer att få fullständigare angivelser i SAOL 14.

5.2. Hänvisningar till för- och efterleder

Vi återvänder till orden med förleden ¹val och ²val i avsnitt 3. Vi såg där att den nischalfabetiska makrostrukturen i SAOL 11 hade vissa fördelar som gick förlorade vid övergången till en rent alfabetisk struktur i SAOL 12. Frågan är om det går att förena den rikare informationen i den tidigare upplagan med den ökade tillgängligheten i den senare. Svaret framgår av figur 3, där också de fullständigare böjningsuppgifterna visas:

¹val s. ~et, pl. ~ 1 allmänt: det att välja;
vara i valet och kvalet inte kunna bestämma
 sig ² utseende av politiska representanter
 genom allmän röstning: *allmänna v.*;
valets segrare – Nästan alla sms med *val-*
 hör till ¹val 2.

²val s. ~en ~ar 1 ett däggdjur /.../
 val|af·fisch s. ~en ~er
 val|ag·it·at·ion s. ~en ~er
 val|al·li·ans s. ~en ~er
 val|ap·par·at s. ~en ~er
 /.../
 val|fångst s. ~en ~er • till ²val 1
 val|för·lust s. ~en ~er
 /.../
 val|situ·at·ion s. ~en ~er • till ¹val 1

Figur 3: Ur databasen till den kommande SAOL 14.

Den givna lösningen på problemet är alltså att använda sig av hänvisningar till numrerade lemman och betydelsemoment. Dock tillåter utrymmet i pappersordboken kanske inte explicita hänvisningar varje gång de egentligen skulle behövas (vid tiotusentals sammansättningar). Men många av dessa hänvisningar kan sparas in genom en liten upplysning vid grundordet. I det aktuella fallet får läsaren informationen att om inget annat anges, så hör sammansättningen till ¹val 2. Man kan alltså säga att orden *valaffisch*, *valagitation*, *valallians*, *valapparat* och *valförlust* är försedda en osynlig uppgift om att de hänför sig till politiska val. Däremot måste *valfångst* och *valsituation* få explicita angivelser; i det senare fallet handlar det inte längre om ett politiskt val.

Därmed är den förlorade informationen återställd och mer till; i SAOL 11 gjordes ju ingen skillnad mellan de två betydelsemomenten av ¹val. Det ursprungliga problemet är löst, men en berättigad fråga kvarstår: om man ger så pass noggranna hänvisningar till förlederna, varför inte också till efterlederna? Detta har aldrig tidigare gjorts i SAOL (och knappast helt konsekvent i någon annan svensk ordbok), och det är behäftat med betydligt större problem. Eftersom sammansättningarna med en given efterled kan vara spridda

över hela alfabetet, är det ganska poänglöst att – så som gjordes i artikeln 'val – ange att den eller den betydelsen av efterleden är vanligast. Och det finns ungefär 30 000 sammansättningar med flertydiga efterleder i SAOL, varför det skulle krävas alltför mycket utrymme för att ge explicita hänvisningar vid dem alla.

Lösningen på problemet bygger på en enkel iakttagelse: när en efterled är flertydig, och teoretiskt kan höra t.ex. till betydelsemoment 1, 2 och 3 enligt SAOL:s analys, så är det i verkligheten i fyra fall av fem fråga om betydelsemoment 1. Detta är ett intressant faktum i sig, och dessutom lexikografiskt fördelaktigt. Om man godtar konventionen att avsaknad av hänvisning är liktydigt med hänvisning till betydelse 1, så kan man därför spara ca 80 procent av de explicita hänvisningarna från de flertydiga efterlederna. Exempelvis är ordet *föreställning*, som liksom danskans och norskans *forestilling* har två betydelser (se figur 4), efterled i ca 40 sammansättningar i SAOL 14. Här visas ett urval av motsvarande artiklar jämte artikeln om grundordet:

före|ställ·ning s. ~en ~ar 1 uppförande av pjäs e.d.:
*en sceniskt lyckad f. 2 idé, tankebild: det är svårt
 att göra sig en f. om Rysslands storlek*
 fam·ilje|före·ställ·ning s. ~en ~ar
 far·väl|före·ställ·ning s. ~en ~ar
 fest|före·ställ·ning s. ~en ~ar
 film|före·ställ·ning s. ~en ~ar
 gala|före·ställ·ning s. ~en ~ar
 guds|före·ställ·ning s. ~en ~ar • till *föreställning* 2

Figur 4: Ur databasen till den kommande SAOL 14.

Precis som väntat utgör fem av de första sex sammansättningarna exempel på någon form av sceniskt evenemang, dvs. på betydelse 1 av *föreställning*. Hänvisningen blir därför ”osynlig”. Det sjätte

ordet, *guds föreställning*, betecknar inte en teaterpjäs om utan en mental bild av Gud. Det måste därför ha en explicit hänvisning till betydelse 2.

På det här sättet kan i princip alla de mer än 50 000 sammansättningarna i SAOL med flertydig för- och/eller efterled disambigueras.³ Förutsättningen är givetvis att artiklarna om grundorden, alltså de enkla orden, är väl strukturerade, med numrerade betydelsemoment. Disambigueringen av *familjeföreställning*, *guds föreställning* etc. var inte möjlig i SAOL 13, där betydelseerna av *föreställning* behandlades inom ramen för ett betydelsemoment. Ännu mindre var en liknande disambiguering möjlig när betydelseerna av för- eller efterlederna betraktades som allmänt bekanta och därför inte fick någon definition alls. Om detta i nästa avsnitt.

5.3. Mer om utökade betydelseangivelser

SAOL är som framgår av namnet en *ordlista*, inte en fullfjädrad definitionsordbok. Ofta ges enbart synonymer i betydelsebeskrivningarna, och traditionellt har definitioner ofta utelämnats helt vid de vanligaste och allmänt bekanta orden, t.ex. *musik*. Så kommer också att ske i SAOL 14, med ett viktigt förbehåll: flertydiga ord, främst substantiv och adjektiv, får alltid förklaring och normalt minst två numrerade betydelsemoment.⁴ Exempelvis förklaras inte ordet *musik*, som är entydigt, men däremot ordet *affär*, som är flertydigt ('butik'; 'ekonomisk transaktion' m.fl. betydelse) och ingår i ett stort antal sammansättningar som därför behöver disambigueras.

3 Detta är egentligen en förenkling. En sammansättning kan vara flertydig även om både för- och efterleden är entydiga. Det kan finnas flera möjliga semantiska relationer mellan förleden och efterleden. Detta problem kan inte alltid lösas i SAOL 14. Jfr även nästa avsnitt.

4 Intressant nog tillämpades samma princip i tidigare upplagor av *Nudansk ordbog* (se Becker-Christensen 2013:84). Det bör tilläggas att de allra centralaste verben i allmänhet får en mer rudimentär betydelseanalys i SAOL 14, liksom i tidigare upplagor. De ingår ju också mera sällan i sammansättningar.

Som nämndes tidigare, kan en sammansättning behöva förklaras, även om både för- och efterleden är entydiga eller disambiguerade. Omvänt kan en förklaring av en sammansättning göra en hänvisning till rätt betydelse av för- eller efterleden onödig. En viss betydelse av för- eller efterleden kanske dessutom bara förekommer i en enda sammansättning, och då är det knappast motiverat att upprätta den i artikeln om det enkla ordet. Ordet *dörrspegel* betecknar inte en vanlig (reflekterande) spegel utan ett avgränsat fält (oftast av trä liksom den övriga dörren). Den betydelsen återkommer inte i någon annan *spegel*-sammansättning. Då är det förmodligen bättre att ge en förklaring i artikeln *dörrspegel* än att ansätta en ny betydelse (2) i artikeln *spegel* och hänvisa till *spegel 2* från *dörrspegel*. På samma sätt betecknar älgtest ett avancerat test som inte direkt har med (djuren) älgar att göra. Det är då knappast motiverat att ansätta en ny betydelse av det enkla ordet *älg*.

Något bör också sägas om relationerna mellan grundord och avledning. I de nischalfabetiskt ordnade SAOL-upplagorna var detta kanske det snårigaste kapitlet. Likafullt fick användaren värdefulla upplysningar om samband som var allt annat än glasklara (jfr Lundbladh 2000). Att *diskussion* hör ihop med *diskutera* är säkert känt av nästan alla, men hur många är säkra på sambandet mellan *digerera* och *digestion*? Här bör man också skilja mellan passiv och aktiv kunskap: av dem som förstår *digestion* (givet att de förstår *digerera*) kan nog inte alla bilda substantivet utifrån verbet. De äldre SAOL-upplagorna tillhandahöll båda dessa kunskaper, men inte SAOL 12 och 13. I SAOL 14 kommer i varje fall det passiva kunskapsbehovet att tillgodoses (med hänvisning t.ex. från *digestion* till *digerera*), möjligen också det aktiva (t.ex. med en angivelse ”jfr *digestion*” i artikeln *digerera*).

Till sist ska ytterligare en liten komplettering av betydelseangivelserna i SAOL 13 nämnas. Det rör sig om vissa semantiska analogier som tidigare varit underförstådda. Om man förstår det viktiga lagspelsordet *hemmaplan*, så bör man också, utan någon längre

förklaring, förstå ord som *hemmamatch*, *hemmaspelare* och *hem-maseger*. Men det är fördelaktigt om den gemensamma idén hos dessa ord framgår av ordlistan. I SAOL 14 kommer *hemmaplan* att förklaras, och i artiklarna om *hemmamatch* etc. kommer hänvisningen ”jfr *hemmaplan*” att stå. Artikeln *hemmaplan* blir en s.k. synopsisartikel. Samma teknik används också i mer komplicerade fall. Om ordet *matchboll* är förklarat, räcker det med hänvisningen ”jfr *matchboll*” i artiklarna *setboll* och *gameboll*.

5.4. Behandlingen av partikelverb

I sin recension av SAOL 13 (Martola 2007:252) skriver Nina Martola: ”Om jag av någon anledning skulle slå upp *torka av*, så skulle jag knappast kontrollera under *avtorka* /.../”. Så är det onekligen, men i SAOL 13 liksom i alla tidigare SAOL-upplagor är artikeln *avtorka* den enda ingången till *torka av*, via en svårtydd upplysning om att *avtorka* även förekommer i s.k. lös förbindelse (eller lös sammansättning). I eller nära artikeln *torka* står ingenting om *torka av*, och man får heller inte veta att *avtorka* i motsats till *torka av* är praktiskt taget obrukligt.

När ett partikelverb enbart förekommer i lös förbindelse, som t.ex. *hålla med* (’samtycka’) och *ligga i* (’arbeta hårt’), saknades det ofta i tidigare SAOL-upplagor. I bästa fall kunde det komma med som ett syntaktiskt exempel i kursiv stil, t.ex. *tycka om* under *tycka*.

Allt detta är i enlighet med en gedigen SAOL-tradition, som säkert bottnar i en föreställning om att ett uppslagsord (lemma) helst inte bör bestå av flera ord. Som Martola riktigt påpekar, fungerade SAOL:s modell för partikelverb hyggligt långt fram på 1900-talet, när de fast sammansatta varianterna av partikelverben ännu inte var så stilistiskt markerade som nu. Men när många av dem t.o.m. börjar bli obrukliga (som *avtorka*) är det kanske dags att hitta på något nytt.

För att i viss mån anknyta till SAOL-traditionen, har det be-

funnits lämpligt att ta upp de löst sammansatta partikelverben inte som fullvärdiga lemman utan som *sublemman*, något som också föreslås av Martola. Ungefär så här kommer artiklarna om *torka* och tillhörande löst sammansatta partikelverb att se ut i SAOL 14 ('*torka* är ett substantiv):

²*torka* v. ~*de* ~*t* • få att bli torrare
torka av • torka ordentligt: *t*. el. (sällan)
avtorka bordet
torka in • 1 fastna efter att ha torkat
 2 bli inställd: *festen torkade in*
torka inne • bli inställd
torka upp • torka ordentligt

Figur 5: Ur databasen till SAOL 14.

Partikelverbens sublemmastatus markeras med ett litet indrag och med att de förutsätts ha samma böjning som det enkla verbet. Så snart det finns en fast sammansatt motsvarighet, markeras det som i artikeln *torka av*. Frekvensförhållandena mellan den lösa och den fasta varianten anges också. I artikeln *avtorka* ges samma upplysning, fast spegelvänt: *avtorka* el. vanl. *torka av bordet*.

Drygt 2000 löst sammansatta partikelverb kommer att tas upp som sublemman i SAOL 14. Självfallet är det ändå bara fråga om ett urval.

5.5. Uppgifter om tonaccent

I likhet med de flesta andra svenska ordböcker har SAOL hittills inte tillhandahållit uppgifter om tonaccent. Artiklarna *Uppland* (ett svenskt landskap) och *uppland* (område som är knutet till en tätort) innehåller samma uttalsangivelse i SAOL 13, [up´-]. Men de båda orden uttalas inte på samma sätt; det första har akut accent

och det andra grav. Även om den musikaliska accenten inte spelar någon stor roll för att skilja svenska ord åt (det finns några hundra minimala par), så är den en del av det svenska uttalssystemet och det är svårt att se något skäl till att utelämna uppgifter om den. Oftast kräver det ingen extra plats, t.ex. i fallet *Uppland/uppland* ovan (det är bara att vända på det ena accenttecknet). Däremot skulle det vara alltför redundant att ge accentuppgift för varje uppslagsord; av de över 80 000 sammansättningarna i SAOL har kanske 99,9 procent grav accent, och det stora flertalet av dem har betoning på första stavelsen.

Detta kan utnyttjas i följande konvention: med ett fåtal angivna undantag, som berör några tusen ord,⁵ ses flerstaviga ord med akut accent, och/eller med accent på senare stavelse än den första, som undantag från huvudregeln. Enbart dessa ord behöver då accentuppgift. En viktig grupp är ord på *-el*, *-er* och *-en*, av vilka en stor majoritet (mot huvudregeln) har akut accent. Exempelvis har *nyckel* grav accent (och behöver ingen accentuppgift), medan *cykel* har akut accent (och därför får accentangivelse).

På det här sättet får samtliga uppslagsord i SAOL 14 en tidigare inte meddelad upplysning om musikalisk accent, till priset av en mycket liten ökning av omfånget.

5.6. Namn

Som framgår av föregående avsnitt togs ett fåtal namn upp i SAOL 13, nämligen svenska landskapsnamn. I SAOL 14 kommer ytterligare några hundra namn att tas med, främst landsnamn men även vissa andra namn. Den bakomliggande tanken är att ord som används i definitionerna, med undantag för helt transparenta sammansättningar, själva ska förklaras i ordlistan. Om man läser

5 Framför allt handlar det om verb med de obetonade prefixen *be-* och *för-*, som nästan alltid har akut accent och betoning på andra stavelsen. Detta kommer inte att anges vid varje ord.

definitionen ”person från Rwanda” i artikeln *rwandier*, så ska man inte behöva slå i ett annat uppslagsverk för att få veta vad *Rwanda* är för något. I artikeln *Rwanda* kommer det helt enkelt att stå ”ett land i Afrika”.

Att ta med landsnamn har också en annan fördel. Antag att man vill veta vad invånarna i Elfenbenskusten kallas. Det är då värdefullt att få hänvisningen ”jfr *ivorian*” i artikeln *Elfenbenskusten*. Det är ett extremt exempel, men liknande hänvisningar är också värdefulla från *Polen* till *polack* och *polska*, från *Frankrike* till *fransman* och *fransyska* och t.o.m. från *Åland* till *ålänning*. I samtliga dessa fall står artiklarna om invånarbeteckningarna långt från artikeln om landsbeteckningen; användaren är betjänt av en extra ingång.⁶

6. Slutord

Utrymmet har bara tillåtit en kortfattad redovisning av nyheterna i SAOL 14. Det bör ändå tilläggas, att en större inventering av sammansättningar i de svenska textmaterialen (SAOL-kandidater) genomförs. Det bör också sägas, att den pappersversion av SAOL 14 som stått i fokus i den här artikeln med all säkerhet kommer att följas av elektroniska utgåvor. I sådana versioner av SAOL 14 blir de utrymmesproblem som berörts i artikeln givetvis mindre kännbara.

6 En variant av denna idé tillämpas i den svenska Skolordlistan (se Malmgren 2006).

Litteratur

Ordböcker

- Dalin, A.F. (1850–53): *Ordbok öfver Svenska språket*. Stockholm.
Nudansk ordbog (1967). 5. uppl. København.
 SAOL = *Svenska Akademiens ordlista* (1874–2006). Uppl. 1–13.
 Stockholm.
Svensk skolordlista (2004). Utarbetad av Svenska Akademien och
 Svenska språknämnden. 4. uppl. Stockholm.

Övrig litteratur

- Allén, Sture (1970): *Nusvensk frekvensordbok*. 1. Graford. Stockholm.
 Allén, Sture (2009): Framsyn. I: Gellerstam (2009), 167–173.
 Becker-Christensen, Christian (2013): *Nudansk ordbog 1953–2010*.
 I: *Danske studier*, 66–96.
 Berg, Sture (2009): Om ordböjning och SAOL Plus. I: Gellerstam
 (2009), 139–165.
 Gellerstam, Martin (2004): Ord som går i pension. Om arbetet
 med att rensa bort gamla ord i SAOL. I: Ruth Vatvedt Fjeld &
 Dagfinn Worren (red.), *Rapport fra Konferanse om leksikografi
 i Norden, Volda 20.–24. mai 2003*. Oslo, 133–139. (Nordiske stu-
 dier i leksikografi 7.)
 Gellerstam, Martin (red., 2009): *SAOL och tidens flykt*. Stockholm.
 Lundbladh, Carl-Erik (2000): Ord- och ordledsidentifiering i
 SAOL. I: *Språkvård* 1, 6–14.
 Malmgren, Sven-Göran (2006): Skolordlistan i ny tappning. I:
LexicoNordica 13, 261–271.

Martola, Nina (2007): Den trettonde upplagan av SAOL. I: *LexicoNordica* 14, 245–266.

Reuter, Mikael (1999): SAOL 12. I: *LexicoNordica* 6, 211–226.

Sven-Göran Malmgren
professor
Lexikaliska institutet
Institutionen för svenska språket
Göteborgs universitet
Box 200
SE-405 30 Göteborg
malmgren@svenska.gu.se